

۲۹. در این مورد بنگرید به: «ترکیب کلام، فلسفه و عرفان در مسلک ابن ابی جمهور احسانی» در مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۷۵.
۳۰. برای آگاهی بیشتر بنگرید به: انصاری، حسن، علم الکلام فی الاسلام، الخطاب و التاريخ، المسار، ص ۱۱۷.

31. New Anglo-Saxon Orientalism
32. Patricia Crone
33. Machael Cook
34. *Hagarism: The Making of the Islamic World*

این کتاب تا کنون به فارسی ترجمه نشده است، اما با عنوان الهاجرین توسط پژوهشگر سوری، نیل فیاض، به عربی ترجمه و در سال ۲۰۰۳ میلادی در دمشق منتشر شده است.

۳۵. ماد لونگ، ویلفرد، جانشینی حضرت محمد صلی الله علیه و اله: پژوهشی پیرامون خلافت نخستین، ترجمه احمد نمایی و دیگران، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۷.

همچنین در سال ۲۰۱۵ میلادی، کتابچه‌ای از سوی واحد شرق‌شناسی مرکز مطالعات استراتژیک عتبه عباسیه در کر بلا با عنوان خلافة محمد (ص)، بحث حول الخلافة في وقت مبكر با ارائه و ترجمه سید هاشم میلانی به زبان عربی منتشر شده است. موضوع این اثر نقد دیدگاهی از ماد لونگ است که به نظر نویسنده درست نبوده است. وی در نقد عربی خود از ترجمه فارسی کتابی بهره جسته است که در اصل به انگلیسی نگاشته شده است. با توجه به حساسیت موضوع، به نظرمی رسد بهتر آن بود که به متن اصلی رجوع می‌کرد. به هر روی، میلانی در این اثر به نقد آرای از ماد لونگ پرداخته که در بسیاری موارد در میان امامیان نیز محل اختلاف و نزاع است. او حتی در برخی موارد ماد لونگ را بر اساس روش و مبنایی غیر از آنچه مورد پذیرش اوست نقد کرده و به آسانی وی را متهم ساخته است.

36. Madelung, Wilferd. (2008)- In: Shiism. 1. Origins and evolution p. 13-38.

۳۷. کتاب به زبان آلمانی نگاشته شده و نام آن: *Der Eine und das Andere: Beobachtungen an islamischen häresiographischen Texten, by Josef van Ess (Studien zur Geschichte und Kultur des islamischen Orients/Beihefte zur Zeitschrift Der Islam, n. s., vol. 23. Berlin: WALTER DE GRUYTER, 2011. 2 vols. Pp. xliv + 1510.* است. ترجمه از حمید عطایی نظری است. عبارت درون پرانتز که در ترجمه نام کتاب آمده است توضیحی است که پروفسور فان اس در پاسخ پرسش وی درباره عنوان *Der Eine und das Andere*: (یکی و دیگری) داده است. بنا به گفته ایشان، در حقیقت مراد از «یکی» خداوند است و منظور از «دیگر» تمام اندیشه‌ها و تصوراتی است که در طول تاریخ در آذهنان بشری درباره خداوند شکل گرفته است (و دانش ملل و نحل‌نگاری را پدید آورده است) [مترجم].

۳۸. فان اس در این نام‌گذاری دقت و جذابیت علمی خاصی به کار برده است. ترجمه عربی عنوان آلمانی به صورت تحت‌اللفظی الواحد والآخر و در فارسی یکی و دیگری می‌شود. می‌شد این عنوان را به صورت الله و البشر / خدا و انسان ترجمه کرد. اما در این صورت این اشکال قابل طرح بود که چگونه خدا و انسان را می‌توان مساوی انگاشت؟ همین رو، عنوان در عربی به الواحد والآخر و در فارسی به یکی و دیگر برگردان شده است تا به روح متن نزدیک‌تر باشد.

۳۹. برای آگاهی بیشتر از مقاله ماد لونگ بنگرید به:
«It was the Saqifa meeting that caused the great schism in Islam, which has resulted in seemingly endless Muslim bloodshed since the wars of the ridda until the present day».

14. The theology of al-Zamakhshari
Madelung, Wilferd. (2013)- In: Madelung, Studies in Medieval Muslim Thought and History Pt. I p. 485-495

۱۵. ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۰۱. سید مرتضی در این اثر به دنبال پاسخ به پرسشی بوده است که در جلسه وزیر فاطمی، ابوالقاسم حسین بن علی، معروف به وزیر مغربی، درباره جواز همکاری با سلطان آل بویه یا عدم جواز آن مطرح شده است. سید مرتضی با وزیر مغربی رابطه گرمی داشته و زمانی که این رساله را برای اومی نگاشته است، او وزیر مشرف الدوله دیلمی بوده است، چرا که مرتضی در این رساله از او با تعبیر «آدم الله سلطانه» یاد می‌کند. سید مرتضی در پی آن است که از خلال قرآن، سنت و عقل جواز همکاری با سلطان را تحت عنوان مصلحت عمومی مسلمانان اثبات کند، زیرا مسئله همکاری با سلطان غیر شرعی محسوب می‌شد و تهمت‌های رانی نیز متوجه سید می‌کرد، چرا که او در دستگاه آل بویه دارای جایگاهی رسمی بود و با خلفای عباسی نظیر الطائع، القادر و القائم ارتباط تنگاتنگی داشت. چه بسا او خود ضرورت توضیح و توجیه عملش را برای جامعه شیعه احساس کرده است (برای اطلاع بیشتر بنگرید به: ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۰۷-۲۰۸).

۱۶. باید دانست که وزیر مغربی شیعه مذهب بوده و کتابی با عنوان کتاب فی السیاسة را نگاشته است. این کتاب از مهم‌ترین آثار او به شمار می‌رود، زیرا فرهیختگی او را در امور سیاسی برای ما به نمایش می‌گذارد. او کتاب خود را به طور خاص درباره امتداد قوانینی نگاشته است که سلاطین وضع کرده‌اند. وی در این اثر از کارهای تقلیدگونه‌ای که در نگاشته‌های سیاسی رخ می‌دهد پرهیز کرده و از قواعد واقعی زندگی استمداد جسته است. او هیچ حکم اخلاقی‌ای را جز زمانی که ممکن باشد مفروض نگرفته است.

17. School of Oriental and African Studies
18. Madelung, W. "A Treatise of the sharif al-Murtada on the legality of working for the Government, Bulletin of school of Oriental and African studies, XL III, I, 1980, pp. 18-31.

۱۹. Religious Schools and sects in medieval Islam
۲۰. مقدمه ماد لونگ توسط پژوهشگر لبنانی رضوان سید به عربی ترجمه شده و در کتاب او با عنوان *الأئمة والجماعة والسلطة، دراسات في الفكر السياسي العربي الإسلامي*، ص ۲۵۲-۲۵۷ منتشر شده است.

۲۱. ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۱۵۱.

۲۲. ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۲۹.
Authority in the Twelver Shiism in the Absence of the Imam
Madelung, Wilferd. (1982)- In: La Notion d'autorité au Moyen Âge. Islam, Byzance, Occident p. 162ff.

۲۳. ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۷۵.
۲۴. ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۵۹.
۲۵. ماد لونگ، ویلفرد، مکتب‌ها و فرقه‌های اسلامی در سده‌های میانه، ص ۲۴۵.
۲۶. این اثر در دو جلد در سال ۱۹۶۳ م در بغداد از سوی انتشارات الزهراء به چاپ رسیده است. انتشارات دانشگاه تهران ترجمه‌ای از باب اول و چهارم این کتاب را به قلم علی اکبر شهابی در ۱۳۵۳ شمسی به چاپ رسانده است.

۲۷. علیرضا ذکاوتی قراقرلو گزینشی تلفیقی از هر دو اثر تحت عنوان تشیع و تصوف تا آغاز سده دوازدهم هجری به فارسی ترجمه کرده است. مترجم.

۲۸. برای اطلاع بیشتر از نقش ابن ابی جمهور در تحکیم چشم‌انداز تشیع و تصوف بنگرید به: نیرز کولن، التشيع والتحول في العصر الصفوي، ترجمه حسین علی عبدالساتر، ص ۲۱۰-۲۱۱.